

การวิเคราะห์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประมุข ศรีชัยวงษ์¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่าง “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” กับแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยมุ่งเน้นส่งเสริมความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการพัฒนาในทุกระดับ จากแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นกระแสหลัก ได้ส่งผลกระทบจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และวิกฤตสิ่งแวดล้อม นำมาสู่แนวคิดของการพัฒนาไปสู่แนวทางที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ควบคู่กับการธำรงรักษาสภาพของทรัพยากรและสังคมเพื่อคนรุ่นหลัง สำหรับบริบทของประเทศไทยได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างครอบคลุมในทุกมิติได้กลายเป็นจุดแข็งในการนำพาประเทศให้ผ่านพ้นวิกฤตมาได้ และเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนในชาติ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะได้รับการส่งเสริมในระดับนโยบายอย่างต่อเนื่อง หากแต่การน้อมนำไปสู่การปฏิบัติยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบหรือบางกลุ่มอาชีพเท่านั้น ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับประเทศจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการเชิงระบบ พร้อมทั้งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการปลูกฝังแนวคิดผ่านกระบวนการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามศาสตร์พระราชา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืนภายใต้บริบทของตนเอง

คำสำคัญ: หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาที่ยั่งยืน, การบูรณาการ

Received: April 20, 2025 Revised: April 26, 2025 Accepted: April 29, 2025

¹ อาจารย์สังกัดคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
email: pramuk.sri@neu.ac.th

An Analytical Study of the Sufficiency Economy Philosophy within the Framework of Sustainable Development

Pramuk Srichaiwong¹

Abstract

This academic article aims to analyze the interconnection between the “Philosophy of Sufficiency Economy” and the concept of “Sustainable Development,” with an emphasis on promoting balance across the economic, social, and environmental dimensions—core components of development at all levels. The dominant growth-oriented development model has led to social inequality, natural resource degradation, and environmental crises, prompting a global shift toward sustainability. Sustainable development places importance on meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet theirs.

In the context of Thailand, the national development vision “Stability, Prosperity, and Sustainability, becoming a developed country through the application of the Sufficiency Economy Philosophy” reflects an approach aligned with the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs). The comprehensive application of the Sufficiency Economy Philosophy across all dimensions has emerged as a national strength, enabling the country to overcome crises and serving as a foundation for resilience.

However, despite continuous policy-level promotion, the practical implementation of this philosophy remains limited to specific sectors or communities. Therefore, advancing sustainable development at the national level requires a systemic and integrated approach, supported by efforts to enhance knowledge, understanding, and value internalization through the royal development principle of “Understand, Access, and Develop.” This process will empower individuals to apply the philosophy in concrete ways, foster experiential learning, and enable them to lead balanced and sustainable lives within their own contexts.

Keyword: Philosophy of Sufficiency Economy, Sustainable Development, Integration

¹ Lecturer of Faculty of Social Sciences and Humanities, North Eastern University
email: pramuk.sri@neu.ac.th

บทนำ

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กับวิวัฒนาการของมนุษย์มาตั้งแต่อดีต ด้วยความต้องการในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น มนุษย์จึงแสวงหาทรัพยากรและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจ กลับนำมาซึ่งปัญหาหลากหลาย ทั้งความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และวิกฤตสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2015) จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายศักยภาพของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Brundtland, 1987) และในบริบทของประเทศไทย “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้รับการพระราชทานโดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช महाराज รัชกาลที่ 9 ได้กลายเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ควบคู่ แต่อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงแก่นแท้ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายถึง “การอยู่แบบจน ๆ” หรือ “ไม่ชวนขยายพัฒนา” อย่างที่บางคนเข้าใจผิด แต่มีแก่นสารสำคัญอยู่ที่ ความสมดุลและการรู้จักประมาณตน ประกอบด้วย 3 ห่วง + 2 เงื่อนไข ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องเศรษฐกิจแต่คือ “หลักในการดำเนินชีวิต” ที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร ไปจนถึงประเทศ ที่สามารถนำไปพัฒนาได้ในทุกระดับ ซึ่งสวนทางกับระบบเศรษฐกิจและสังคมประเทศที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งได้กำหนดรูปแบบวิถีชีวิตของคนในประเทศ ไปสู่สังคมบริโภคนิยม ที่ส่งเสริมให้ “คนอยากได้ อยากมี” มากกว่า “อยู่อย่างพอดี” นำไปสู่การพึ่งพาจากภายนอกมากกว่าพึ่งพาตนเอง (มูลนิธิชัยพัฒนา, ม.ป.ป.)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และวิเคราะห์ศักยภาพของหลักปรัชญานี้ในการเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาในระดับท้องถิ่น ประเทศ และนานาชาติให้เกิดความยั่งยืน

กระบวนการของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ คุณภาพชีวิต การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาอย่างสมดุล นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ทิศทางการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่ส่งผลให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในปริมาณมาก เพื่อผลิตสินค้าให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้น ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดถึงวันเหลือน้อยหรือใกล้จะหมดไป ปรากฏการณ์ดังกล่าว นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า แต่ในขณะเดียวกัน

ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของมนุษย์ เกิดความเสื่อมโทรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม คุณภาพชีวิตของมนุษย์ถูกบั่นทอนลง เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม การผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้สังคมโลกต้องตกอยู่ในภาวะสังคมมีปัญหากับความไม่ยั่งยืน ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องแสวงหาแนวทางพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุล เพื่อก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ สังคมที่ดี มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดี กินดี ควบคู่กันไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมดีขึ้นอย่างยั่งยืน (สุวิทย์ ยี่วรพันธ์, 2509) โดยวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั่วโลกได้กระตุ้นให้หลายประเทศเกิดความตระหนักที่จะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จากการพัฒนาแบบมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว จึงหันมาให้ความสนใจกับการพัฒนารูปแบบใหม่ที่สามารถลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม อันเป็นที่มาของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Brundtland, 1987) จากนั้นองค์การสหประชาชาติได้เรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และปัญหาการใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือยที่ไม่สมดุลกับขีดจำกัดการตอบสนองของธรรมชาติ

ความเป็นมาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันโลกเผชิญปัญหาความไม่ยั่งยืนหลากหลายมิติทั้งในมิติเศรษฐกิจ มิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม ตลอดจน มิติสันติภาพ โดยเฉพาะปัญหาความยากจนที่ยังคงเป็นปัญหาที่โลกจะต้องดำเนินการแก้ไข ทั้งนี้เป็นเพราะว่าปัญหาความยากจน มิใช่เพียงแต่ในมิติของเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงมิติของสุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา นั้น ยังขาดกลไกการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม เกิดความไม่เท่าเทียมในหลายมิติไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของรายได้ การเข้าถึงทรัพยากร ตลอดจนโอกาสทางสังคม ซึ่งความไม่เท่าเทียมเกิดขึ้นทั่วทั้งโลก นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่าง ๆ จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change) ปัญหา Eutrophication ปัญหา มลพิษในแหล่งน้ำและอากาศ ปัญหาการจัดการของเสีย ปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจน การสูญเสียพื้นที่ป่า (Deforestation) ซึ่งล้วนจะส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติ โดยมีแนวโน้มของระดับปัญหาเพิ่มขึ้น (ประมุข ศรีชัยวงศ์, 2565) มวลมนุษยชาติได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในระดับโลกที่เริ่มจากสหรัฐอเมริกา ตามด้วยวิกฤตการณ์ในเขตที่ใช้อัตราแลกเปลี่ยนสกุลเงิน (Euro) ส่งผลให้ประชาสังคมโลก โดยเฉพาะประเทศพัฒนาแล้ว ตั้งคำถามกับแนวทางการพัฒนาในปัจจุบัน นำมาซึ่งกระแสการประท้วงและการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ อาทิเช่น การประท้วงที่ Wall street ในขณะเดียวกัน ความเข้าใจถึงสาเหตุและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อันเนื่องมาจากผลการศึกษาของคณะกรรมการระหว่างรัฐที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยได้สรุปถึงการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ นำมาสู่ความร่วมมือของการดำเนินการอย่างจริงจังในทุกประเทศทั่วโลก เพื่อหยุดยั้งไม่ให้

อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเพิ่มขึ้นเกิน 2 องศาเซลเซียส โดยเปรียบเทียบกับระดับอุณหภูมิก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังช่วยให้ประเทศที่ได้รับผลกระทบ สามารถปรับตัวได้ ความตระหนักดังกล่าวสะท้อนความชัดเจนในการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Conference on Sustainable Development: UNCSD) ในปี ค.ศ. 2012 กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าการประชุม Rio+20 เป็นกรอบทิศทางพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน (ชล บุญนาค และคณะ, 2561) ซึ่งต่อมาจึงขยายแนวคิดไปสู่การประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World summit on sustainable development) กระตุ้นให้ประเทศต่างๆ หันมาให้ความสนใจและกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวมมุ่งสู่คุณภาพการพัฒนา

สำหรับประเทศไทย ได้ใช้แนวทางการพัฒนาประเทศ ตามรอยการพัฒนาของประเทศตะวันตก หรือประเทศอุตสาหกรรม เพราะเห็นว่ามีความก้าวหน้า ทันสมัย มีเทคโนโลยีเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ให้เป็นประเทศพัฒนาโดยมีแผนพัฒนาประเทศที่เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกรอบในการพัฒนาช่วงเวลาแผนละ 5 ปี ภายใต้หน่วยงานดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาคือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็น สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือที่เรียกว่า “สภาพัฒน์” ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนพิจารณางบประมาณตามแผนงาน โครงการต่าง ๆ เพื่อเสนอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรี โดยดำเนินการผ่านการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาจนถึงปัจจุบัน จำนวน 13 ฉบับ นับตั้งแต่เริ่มใช้ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) ฉบับที่ 2 (2510 - 2514) ฉบับที่ 3 (2515 - 2519) ฉบับที่ 4 (2520 - 2524) ฉบับที่ 5 (2525 - 2529) ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) ฉบับที่ 7 (2535 - 2539) ฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ฉบับที่ 10 (2550 - 2554) ฉบับที่ 11 (2555 - 2559) ฉบับที่ 12 (2560 - 2564) และฉบับที่ 13 (2565 - 2570) แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ผ่านมาที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในแต่ละยุคสมัย ก่อให้เกิดปัญหาการพัฒนาที่ไม่ได้สัดส่วน ชุมชนเมืองได้รับการพัฒนาสู่ความทันสมัย กลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่สร้างปัญหาสังคมของประเทศตามมา จากการอพยพแรงงาน การเข้าไปหางานทำในตัวเมืองใหญ่ วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนถูกละเลย ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ จนเกินขอบเขต ขาดความสมดุลในการบริหารจัดการ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมยากที่จะฟื้นฟู ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในด้านสังคมกลับพบว่ามีความเหลื่อมล้ำ เกิดภาวะหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในด้านทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อการผลิต อาทิ รูปแบบการเกษตรกรรมเปลี่ยนมาเป็นเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (Mono culture) ที่เน้นการเพิ่มปริมาณผลผลิต และมีการใช้พื้นที่และปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อสุขภาพชุมชน ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม จากการปนเปื้อนสารพิษ สารเคมี เป็นต้น จากผลกระทบดังกล่าวข้างต้น ทำให้ประเทศไทยต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนการพัฒนาประเทศ มุ่งสู่ความยั่งยืน จะเห็นได้จาก

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้คนเป็นศูนย์กลาง และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือการพัฒนานคน แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาและบริหารประเทศ ยึดทางสายกลางสู่การพัฒนาที่สมดุล แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 11 ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ “ประเทศมีความมั่นคง เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” โดยมีพันธกิจ ในการพัฒนาฐานการผลิตและบริการ การสร้างความเข้มแข็งและเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคมและสร้างภูมิคุ้มกันจากวิกฤตการณ์ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 – 2564) ได้มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน โดยยังคงน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัญชานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทย สามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และสามารถบริหารความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม จากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” (สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2560) สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ 13) เป็นช่วงที่มีแนวโน้มของการพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น การเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทยและหลายประเทศทั่วโลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศท่ามกลางกระแสแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้สามารถเติบโตต่อไปได้อย่างมั่นคง ท่ามกลางความผันแปรที่เกิดขึ้นรอบด้าน และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรื, 2566) จะเห็นว่าทิศทางการพัฒนาประเทศ ได้มีการปรับเปลี่ยนจากการเน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ก็หันมาให้ความสำคัญทางด้านสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ อย่างไรก็ตามหากจะวิเคราะห์ถึงผลการพัฒนาของประเทศที่ผ่านมา ยังไม่ได้ครอบคลุมในทุกมิติ เป็นการพัฒนาเฉพาะด้าน และส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจากการนำไปเป็นปัจจัยในการพัฒนาจนเกิดความเสื่อมโทรม และสูญสลาย ขาดความสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม นำมาสู่การเกิดภัยพิบัติและวิกฤตการณ์ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เพื่อหลีกเลี่ยงจากสภาวะดังกล่าว มนุษย์จึงได้กำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน มาเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาโลกใหม่ การหาแนวทางตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เหมาะสม พร้อมกับการคำนึงถึงอนาคตโลกและคนรุ่นหลัง ทั้งในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรทางสังคม เพื่อให้โลกยังคงมีความสามารถในการดำรงอยู่ได้ในอนาคต สำหรับประเทศไทย ก็ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนา ที่เน้นทางสายกลางหรือความสมดุล เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมในทุกมิติทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เริ่มจากการประชุม Rio+20 เพื่อเป็นการต่อเนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium

Development Goals: MDGs) ซึ่งสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2558 ที่ประสบความสำเร็จในหลายประเทศ องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมาย การพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนา ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2560) มีดังนี้

ภาพ 1 17 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา: <https://www.sdgmove.com/2020/09/26>

- 1) จัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่
- 2) จัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหาร ปรับปรุงโภชนาการ และสนับสนุนการทำเกษตรกรรม อย่างยั่งยืน
- 3) สร้างหลักประกันให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพ และส่งเสริมสุขภาพที่ดีของคนทุกเพศทุกวัย
- 4) สร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและครอบคลุม และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอด ชีวิตสำหรับทุกคน
- 5) บรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็ก
- 6) สร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้ และมีการบริหารจัดการน้ำ การสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน
- 7) สร้างหลักประกันให้ทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ที่ยั่งยืน ในราคาที่ย่อมเยา
- 8) ส่งเสริมการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม การจ้างงานเต็มอัตรา และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

9) สร้างโครงสร้าง พื้นฐานที่มีความต้านทานและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและ ยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

10) ลดความไม่เท่าเทียมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

11) ทำให้เมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ มีความปลอดภัย ความต้านทานและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างครอบคลุม และยั่งยืน

12) สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน

13) ดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อต่อสู้กับสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ

14) อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล ทรัพยากรทางทะเลอื่นๆอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

15) ปกป้อง ป่า และส่งเสริมการใช้ระบบนิเวศ บนบกอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการป่าที่ยั่งยืน การต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งการ เสื่อมโทรมของดินและฟื้นฟูสภาพดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

16) สนับสนุนสังคม ที่สงบสุขและครอบคลุมที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทุกคนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มี ประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และทุกคนสามารถเข้าถึงทุกระดับ

17) เสริมสร้างความแข็งแกร่งของกลไก การดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น ที่จะเปลี่ยนไปสู่ประเทศที่ขับเคลื่อนด้วยฐานความรู้และนวัตกรรม บรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทย 2579 “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อสร้างมูลค่าและเศรษฐกิจฐานราก ลดความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชน เกษตรกร สร้างชุมชนสังคมเข้มแข็ง นอกจากนี้เป็นโอกาสของการเติบโต หรือการถ่ายโอนอำนาจทางเศรษฐกิจจากกลุ่มประเทศตะวันตกมาสู่ประเทศตะวันออกหรือเอเชีย จากการวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ

การวิเคราะห์ศักยภาพของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาในโลกยุคใหม่ไม่สามารถวัดผลเพียงจากตัวเลข GDP หรือรายได้เฉลี่ยต่อหัวอีกต่อไป แต่จำเป็นต้องพิจารณาความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางสังคม และความมั่นคงของระบบนิเวศ ซึ่งแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” จึงกลายเป็นแนวทางสากลที่หลายประเทศยึดถือ (United Nations, 2015) ในบริบทของประเทศไทย “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่มีลักษณะเฉพาะ โดยมีแก่นหลักคือ “ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน” พร้อมทั้งยึดความรู้และคุณธรรมเป็นฐานการตัดสินใจ

เมื่อวิเคราะห์ในเชิงศักยภาพ จะพบว่าแนวคิดนี้สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสมดุลในแต่ละมิติของการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้:

1. มิติด้านเศรษฐกิจ: เสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากและการพึ่งพาตนเอง

ในด้านเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้ปฏิเสธการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เน้นการพัฒนาอย่างมีความพอดี ไม่ก่อหนี้สินเกินตัว และมีพื้นฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น "เศรษฐกิจชุมชน" ที่เน้นการผลิตและบริการภายในท้องถิ่น เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชน หรือธุรกิจท้องถิ่นที่ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ส่งผลให้เกิดรายได้มั่นคง ลดการพึ่งพาภายนอก และมีภูมิคุ้มกันจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก ซึ่งเน้นการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ยึดหลัก "พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน" เพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว หลักการดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดของ เศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy) ซึ่งหมายถึงระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยประชาชนในระดับล่าง ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร ผู้ประกอบการรายย่อย วิสาหกิจชุมชน หรือครัวเรือนทั่วไป เพราะการยกระดับของเศรษฐกิจฐานราก ไม่เพียงแต่ทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับครอบครัว แต่ยังช่วยสร้าง ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ให้แก่ประเทศในภาพรวมด้วย เมื่อประชาชนมีรายได้จากการผลิตหรือบริการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรท้องถิ่น ความรู้ดั้งเดิม และแรงงานของตนเอง ย่อมสามารถดำรงชีวิตอย่างมั่นคง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาลาดภายนอกที่มีความผันผวนสูง สร้างความเข้มแข็งจากข้างในใช้ภูมิปัญญาและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า เป็นกลไกในการกระจายรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้าง "ทุนทางสังคม" ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทำให้การพึ่งพาตนเองในระดับฐานรากไม่ใช่เพียงเรื่อง "อยู่รอด" แต่สามารถกลายเป็นโมเดลการ "อยู่ดีมีสุข" ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากแนวทางนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากคือการวาง "รากฐานความยั่งยืนของชาติ" ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้ง และหากรัฐมีนโยบายสนับสนุนที่จริงจัง ก็จะช่วยพลิกจาก "การพัฒนาเศรษฐกิจแบบบนลงล่าง" ไปสู่ "การเติบโตจากฐานราก" ที่มีพลวัต ยืดหยุ่น และเป็นธรรมมากกว่าเดิม

2. มิติด้านสังคม: ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ในด้านสังคม หลักพอเพียงส่งเสริมให้แต่ละคนดำรงชีวิตอย่างมีวินัย และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมที่เข้มแข็ง ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหมู่บ้าน ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความยืดหยุ่นในระดับรากหญ้าได้เป็นอย่างดี โดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทสำคัญในการสร้าง "ทุนทางสังคม" (social capital) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลในสังคมที่หลากหลาย แนวคิดเรื่องความพอเพียงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในระดับปัจเจกหรือครอบครัวเท่านั้น แต่ยังสามารถต่อยอดสู่ระดับชุมชนและนโยบายของรัฐ เพื่อสร้างกลไกที่ส่งเสริมความเสมอภาค การเข้าถึงโอกาส และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทุกระดับ สภาพของความเหลื่อมล้ำจนกลายเป็นปัญหาที่เรื้อรังของสังคมไทย คือความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาแบบกระจุกตัว ขาดกลไกที่เปิดโอกาสให้

ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง หลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาเป็นกรอบคิดเชิงนโยบายเพื่อกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในประเด็นต่อไปนี้เป็น

1) การส่งเสริม “ชุมชนจัดการตนเอง” นโยบายควรมุ่งเสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการ “ออกแบบอนาคตของตนเอง” ผ่านกลไก เช่น กองทุนชุมชน, สภาประชาชนท้องถิ่น, หรือการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ตัวอย่างของการใช้หลักพอเพียงในนโยบายเช่น “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการจัดการที่ดิน น้ำ ป่า และทุนมนุษย์ในชุมชน โดยชุมชนมีบทบาทนำ

2) การลดความเหลื่อมล้ำผ่านการพัฒนาแบบพอเพียง นโยบายพัฒนาในระดับชาติควรให้ความสำคัญกับ “ความเป็นธรรมทางโอกาส” ไม่ใช่แค่การเติบโตของ GDP นั้นหมายถึงการสนับสนุนให้กลุ่มเปราะบาง เช่น เกษตรกรรายย่อย คนพิการ ผู้สูงอายุ หรือแรงงานนอกระบบสามารถเข้าถึงทรัพยากร โอกาสทางเศรษฐกิจ และบริการสาธารณะได้อย่างเท่าเทียม โดยใช้หลัก “พอประมาณ” และ “มีเหตุผล” ในการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงและไม่ฟุ่มเฟือย

3) การสร้างความยืดหยุ่นทางสังคม (Social Resilience) หลัก “ภูมิคุ้มกัน” ในเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแปลความหมายเป็น ความสามารถของชุมชนในการฟื้นตัวจากวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ โรคระบาด หรือวิกฤตเศรษฐกิจ เช่น ในช่วงโควิด-19 หลายชุมชนที่มีระบบพึ่งตนเองที่ดีกลับฟื้นตัวได้เร็วกว่าพื้นที่ที่พึ่งพาระบบตลาดอย่างเดียว การสร้างนโยบายที่หนุนเสริมระบบ “อาหารปลอดภัยในท้องถิ่น” “ตลาดชุมชน” หรือ “คลังปันสุข” จึงเป็นการเพิ่มภูมิคุ้มกันทางสังคมในระยะยาว

3. มิติด้านสิ่งแวดล้อม: การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความพอเพียง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในยุคปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายอย่างมาก จากกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมที่เน้นการบริโภคสูงสุด ผลิตสูงสุด และแสวงหากำไรในระยะสั้น ซึ่งทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้น้ำอย่างสิ้นเปลือง การพึ่งพาสารเคมีทางการเกษตรเกินความจำเป็น ตลอดจนการสร้างของเสียโดยไม่มีระบบหมุนเวียนที่เหมาะสม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทางเลือกใหม่ของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยใช้ “ความพอประมาณ” และ “การมีเหตุผล” เป็นแกนกลางของการบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งมีศักยภาพสูงในการ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ซึ่งมีแนวทางดังนี้ คือ

1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบชุมชน (Community-based Resource Management) หลายชุมชนในประเทศไทยได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดการทรัพยากรของตนเอง เช่น การฟื้นฟูป่าชุมชน การสร้างป่าชุมชน การดูแลแหล่งน้ำโดยคนในท้องถิ่น หรือ การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบธรรมชาติ ซึ่งลดการพึ่งพาสารเคมี และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่

2) การเปลี่ยนวิธีคิดจาก “ปริมาณ” สู่ “คุณภาพ” หลักพอเพียงปลูกฝังให้คนตระหนักว่าการมีมากไม่จำเป็นต้องดีกว่าเสมอไป ในมิติสิ่งแวดล้อม นี่หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างมีเป้าหมาย

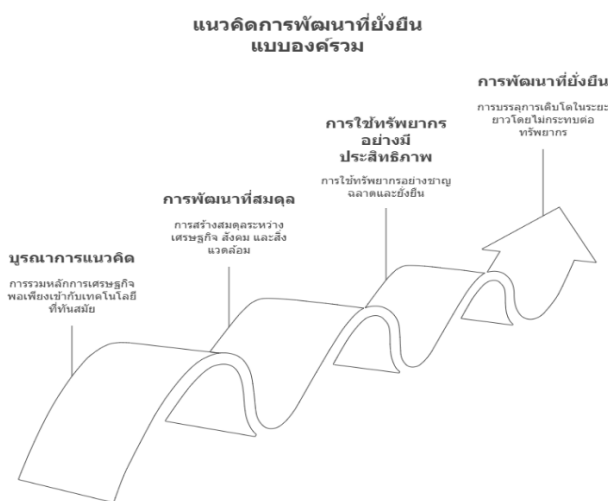
เช่น การใช้น้ำในครัวเรือนโดยการนำน้ำฝนมาเก็บไว้ใช้ การใช้พลังงานทดแทน การหมุนเวียนเศษอาหารในรูปของปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้มีความสำคัญมากในระดับนโยบาย เพราะช่วยลดต้นทุนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

3) เชื่อมโยงกับแนวนโยบายสีเขียว (Green Policy) หากมองในระดับนโยบายของรัฐ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ร่วมกับ นโยบายสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน เช่น Thailand Green Growth Strategy หรือ BCG Economy Model (Bio-Circular-Green Economy) จะสามารถเสริมกันได้อย่างดี โดยเฉพาะในแนวทางที่เน้นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ เช่น การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ / เกษตรชีวภาพ การให้สิทธิชุมชนในการดูแลป่าไม้แบบมีส่วนร่วม และการส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ในระดับครัวเรือน

นอกจากนี้ Edyvean et al. (2023) ได้วิเคราะห์ โมเดลเศรษฐกิจ BCG ของไทยพบว่า มีจุดเด่นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและการเป็นประเทศที่มีพื้นฐานเกษตรกรรม แต่ยังมีจุดอ่อนเรื่องการเข้าถึงเทคโนโลยีและระบบนิเวศที่เปราะบาง ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเกิดการบูรณาการแบบองค์รวมทั้งระบบ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีที่เหมาะสม

จากประเด็นปัญหาของการพัฒนาและผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทำให้ทิศทางการพัฒนาของโลกเปลี่ยนไปในแนวทางที่เกิดความยั่งยืนหรือมีความเป็นธรรมมากขึ้น สำหรับบริบทสังคมของประเทศไทย ที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีแนวการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง เพื่อให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต (von Feigenblatt et al., 1995) หลักการสำคัญตามแนวคิดทางศาสนา คือ การมีเมตตาธรรม (Benevolence) และความพอประมาณ (Moderation) ที่ประเทศไทยได้นำมาเป็นกรอบพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ (McCargo, 2009, Winfield, 2010) หรือกล่าวได้ว่าเป็นหลักการเดียวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้ให้พสกนิกรชาวไทยไว้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุล หากเรามองในภาพรวมของการพัฒนาประเทศ ที่เป็นแนวคิดการพัฒนาในทุกมิติที่เกี่ยวข้องที่เรียกว่า แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม ที่เน้นถึงความสมดุลในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหมาะสมกับบริบท มาใช้ในการผลิตและการบริการ เช่น การใช้พลังงานทดแทน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมอัจฉริยะ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญประชาชนผู้ที่มีส่วนได้เสียจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่แท้จริง ในแนวคิดเชิงบูรณาการนี้ ได้เสนอรูปแบบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวมตามแผนภาพโมโนทัศน์ที่ 2

ภาพ 2 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวม

จากแผนภาพโมทัศน์ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานการพัฒนาประเทศ และเป็นหลักปรัชญาการดำเนินชีวิตที่สมดุลภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในปัจจุบัน นั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้เสียก่อน เพราะเป็นหลักการให้คนเกิดปัญญาจากการปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) เรียนรู้จากการลงมือทำ สามารถแก้ไขปัญหาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น และต่อยอดไปตามลำดับขั้นตอน จนถึงเป้าหมาย หรือ เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนของศาสตร์พระราชา “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั่นเอง

บทสรุป

การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ตามแนวคิดการพัฒนากระแสหลักโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตกที่เน้นการเติบโตทาง GDP ได้กลายเป็นปัญหาจากการพัฒนาในเวลาต่อมาทั้งในด้านสังคมที่เหลื่อมล้ำ บริบทวัฒนธรรมถูกมองข้ามโดยไม่คำนึงถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการกระจุกตัวของทรัพยากรก่อให้เกิดการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เพราะใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศ ลดทอนศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมแนวคิดการพึ่งพาภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Arturo Escobar (Escobar, 1995) ได้เสนอว่าแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกเป็นเพียง วาทกรรม (discourse) ที่มีเป้าหมายควบคุมประเทศด้อยพัฒนาให้เดินตามแบบแผนเดียวกับโลกตะวันตกเป็นหลัก

ในบทความนี้ เป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะเห็นว่าทั้งสองแนวคิดมีจุดร่วมสำคัญในการมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย หลักปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในทุกมิติ ผ่านหลักการ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ที่ยึดหลักความรู้ควบคู่คุณธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางทางสังคม และวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาที่มีรากฐานมั่นคงจากภายใน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมในระยะยาว การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนนั้น จึงไม่ใช่เพียงแนวคิดเชิงจริยธรรมหรือหลักการทั่วไปเท่านั้น แต่สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกระดับ ทั้งในด้านนโยบาย การบริหารจัดการ และการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนได้

อ้างอิง

- ชล บุนนาค, อรรถเศรษฐ์ จริยธรรมากุล, ณัฐวิกรม พันธวงศ์ภักดี, ณัฏฐา คงศรี และ ปาริชาติ เรืองเดช (2561). *โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs): รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ประมุข ศรีชัยวงษ์. (2565). *การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความยั่งยืน*. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2568. จาก <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy/item/1309-2010-06-03-09-50-07.html>
- สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2560). *ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579)*. โคคุน แอนด์ โค จำกัด.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=13651
- สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์. (2509). *การพัฒนาชนบทในประเทศไทย*. สหประชาพานิช.
- Brundtland, G. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. United Nations General Assembly document A/42/427.
- Edyvean, R. G. ., Apiwatanapiwat, W. ., Vaithanomsat, P. ., Boondaeng, A. ., Janchai, P., & Sophonthammaphat, S. . (2023). The Bio-Circular Green Economy model in Thailand – A comparative review. *Agriculture and Natural Resources*, 57(1), 51–64. retrieved from <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/anres/article/view/258253>

- Escobar, A. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World* (STU-Student edition). Princeton University Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt7rtgw>
- McCargo, D. (2009). The Politics of Buddhist identity in Thailand's deep south: The Demise of civil religion?. *Journal of Southeast Asian Studies*, 40(1), 11-32.
<https://doi.org/10.1017/S0022463409000022>
- United Nations. (October 21, 2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- von Feigenblatt, O. F., Cooper, M., & Pardo, P. (2022). Sufficiency Economy Philosophy (SEP): Thailand's Emic Approach to Governance and Development as Evidence of an Asian Value-Oriented Inclusive Leadership Management Philosophy. *Strategic Analysis*, 46(4), 430–440.
<https://doi.org/10.1080/09700161.2022.2111765>
- Winfield, J. C. (2010). Buddhism and Insurrection in Burma, 1886-1890. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 20(3), 345-367. <https://doi.org/10.1017/s1356186310000076>